

Distorsionarea toponimiei românești populare în norma oficială

Daniela BUTNARU

Înțelegem prin toponimie oficială ansamblul denumirilor create de reprezentanții administrației, agronomi, silvicultori, geografi, în timp ce toponimia populară cuprinde denumirile date de locuitorii unei zone obiectelor geografice situate pe teritoriul locuit de ei. Numele tradiționale de locuri pot fi deformate (cu sau fără intenție) de oficialități, uneori aceste denumiri oficiale ajungând să se impună și în uzul localnicilor ca urmare a „prestigiului” celor care le-au dat și a faptului că ele apar scrise în diverse documente.

O analiză a acestui proces pe teritoriul Moldovei este realizată de Dragoș Moldovanu, în *Introducerea* la TTRM I₁, unde sunt puse în evidență cele două etape ale procesului de oficializare a numelor de localități: „prima, a documentelor, a catagrafiilor și a condicilor manuscrise, care înregistrează cu grijă formele autentice-populare, ușor literarizate, evitând greșelile (imputabile, în majoritatea lor, editorilor); a doua, declanșată de intervenția tiparului, începând cu deceniul al patrulea al secolului trecut și pe deplin conturată după reforma administrativă a lui Cuza, care se caracterizează prin masiva punere în circulație a deformărilor grafice, nerespectarea cerințelor ortografiei, amestecul formelor regionale cu cele literare și printr-o întregă serie de abateri morfosintactice sau de altă natură” (p. XXIII). Deoarece D. Moldovanu analizează, în paginile amplului studiu amintit mai sus, deformări ale denumirilor de localități, noi am ales să exemplificăm cu precădere distorsionările de la nivelul toponimiei minore, întâlnite cu ocazia efectuării anchetelor toponimice pe teren, dar și în cursul documentării în arhive, unde texte mai vechi sau mai recente pun la dispoziție diferite exemple de modificări ale denumirilor tradiționale (îndeosebi în partea a doua a secolului al XIX-lea și în secolul al XX-lea) și permit observarea apariției toponimiei oficiale.

Unele deformări sunt rezultatul „asocierii involuntare a numelor de localități cu cuvinte din lexicul obișnuit (atracție paronimică)”. De-a lungul pârâului *Plotun*¹, s-a format satul *Plotunul* (comuna Pipirig, județul Neamț), care astăzi se numește *Plutonul*, formă obținută prin „apropierea cu neologismul *pluton* (*ploton*), devenit popular grație serviciului militar” (Iordan 1963: 372). Deși este dificil de spus dacă această asociere poate fi pusă pe seama localnicilor sau a oficialităților, tindem totuși să credem că forma oiconimului *Pluton* a fost impusă prin administrație, deoarece, după cum vom arăta în continuare, forma hidronimului *Plotunul* se păstrează chiar atunci când pentru desemnarea satului se folosește numai varianta *Plutonul*. Formele *Plotunul*, *Plotonul* și *Plutonul* alternează în indicatoarele de

¹ Atestat pentru prima dată în 1632: „gura Plotunului unde cade în Pipirig” (DRH.A, XXI, p. 222).

localități² până la jumătatea secolului al XX-lea, perioadă după care apare numai *Plotonul*. Într-un document din 1841 întâlnim „cotunurile Boboeștii și *Plotunul*” (Ungureanu 1964: 33), iar la 1848, *satul Plotun* (Ungureanu 1964: 55, 58). Și în dosarele reformei agrare din 1864 apare cu preponderență forma etimologică: *Plotonu* sau *Cotuna Plotunu* (ARH. BUC. R.A. 1864/1034: 1^r), dar și *Cotuna Plotonu* (ARH. BUC. R.A. 1864/1034: 3^r), *Pârâul Plotonul* (ARH. BUC. R.A. 1864/1034: 1^r), *Râul Plotonului* (ARH. BUC. R.A. 1864/1034: 7^r); în *Amintirile din copilărie* ale lui Ion Creangă, scrise în 1880, regăsim doar forma *Plotonul* (Creangă 1970: 164); la Cobălcescu (1888: 113), pârâul se numește *Plotunul*; în MDG 1898 (dicționar realizat în mare măsură pe baza unor anchete), numele satului este *Pluton*, în timp ce pârâul care curge în apropiere se numește *Plotunul*; în ARH. PIP. 1959, cele două variante alternează atât în cazul oiconimului, cât și în cazul hidronimului: *Apa Plotunului*, dar și *Gura Plotonului*, *Plotun*, dar și *Plotonul*, *Țarina Plotonului*. Astăzi locuitorii au adoptat forma greșită, dar oficială.

Ca urmare a necunoașterii etimologiei toponimului, dar dorindu-se ca denumirea să aibă un înțeles, s-a ajuns ca *Sohodol* (numele unei văi din satul Horgești, județul Bacău, și al satului din vecinătate) să fie astăzi *Sohodor*, forma coruptă prin atracție cu cuvântul *dor*³. Nu putem ști dacă această formă a apărut mai întâi în vorbirea localnicilor sau a fost dată de către autorități, cert este că ea s-a oficializat odată cu includerea oiconimului cu această formă pe indicatoarele localităților din a doua jumătate a secolului al XX-lea (cf. TTRM I₂). Tot plecând de la faptul că nu mai este cunoscut sensul apelativului *liude* (cu pluralul *liuzi*)⁴, de la care s-a format oiconimul *Liuzii-Călugăra* din județul Bacău, s-a ajuns la forma cu metateză *Luizii-Călugăra*, care apare în majoritatea indicatoarelor oficiale de localități din secolul al XX-lea, și localnicii au adoptat această formă.

Un alt caz de modificare este cel al oiconimului *Brătenii*, din județul Botoșani, care a fost înlocuit în 1948 de *Pădurenii*, deoarece „semăna întru câtva cu numele familiei de politicieni «burghezi» Brătianu” (TTRM I₁: LIV), deși nu există nici o legătură între acestea, așa cum o dovedește documentul de la 15 octombrie 1427, în care este atestat pentru prima dată satul *Brătenii*: „un sat la Carpeni, unde a fost casa lui Dobrăcin și a lui *Bratul Pleșescu*” (DRH. A, I: 69).

În ancheta efectuată în Vânătorii-Neamț am găsit toponimele *Poiana Strugăriei*, *Vârful Strugăriei*, *Pădurea Strugăriei*, *Drumul Strugăriei*; în ATLAS. MOLD. 1892 am întâlnit însă forma *Dealul Strungăriile*, iar într-o hartă silvică, *Pârâul Strungăriei* (ARH. OCOL. TgN. 1963). Apelativul care a stat la baza formării acestor toponime – *strugărie*, cuvânt cu sens colectiv, format din *strug* ‘tulpină târătoare, rug’ (Nuță 1978: 5)⁵ + suf. *-ărie* – nu era cunoscut de către cei

² Cf. TTRM I₂.

³ „Populaires ou pseudo-savantes, ces étymologies nous font sourire; leur naïveté nous amuse, et parfois leur ineptie nous irrite. On considère qu’elles ne sont rien d’autre que l’expression de l’ignorance; ce qui révèle le couple traditionnel «étymologie savante»/«étymologie populaire»; renvoyant aux autres couples «vrai»/«faux»; ou «science»/«non-science»” (Gendron 1996: 50).

⁴ ‘Om de rând (adesea colonist străin) în raport cu fiscal, fie birnic, fie scutelnic, fie contribuabil’ (DA, s.v.).

⁵ Vezi și Brâncuș 2004: 175.

care au întocmit hărțile menționate, încât a apărut forma *Strungărie*, o hipercorecție cultă; noua formă a toponimului se impune treptat în vorbirea localnicilor⁶.

O serie de modificări ale denumirilor de locuri sunt pur și simplu cauzate de neglijență sau de transcrierea lor greșită. Cele mai multe erori le-am observat în dosarele Reformei agrare din 1921, pe care le-am consultat la Arhivele Naționale din București. Enumerăm câteva distorsionări întâlnite într-un singur dosar – ARH. BUC. R.A. 1921/15: *muntele Halanga* (3^f), *muntele Hălăuța* (*ibid.*), *muntele Halanca* (18^f), alături de forma corectă – *Hălăuca* (17^f); *pârâul Strajar* (3^f) în loc de *Pârâul Străjii*; *Sfânta Mănăstirei cu dosul Braicului* (17^f) în loc de *Stâna Mănăstirii cu Dosul Branului*; *Coasta Daliei* (17^f) în loc de *Coasta Doliei* etc.

Realitatea de pe teren ne arată că atunci când pe teritoriul unei localități există mai multe obiecte geografice asemănătoare, ele nu vor fi numite doar cu ajutorul entopicului în funcție toponimică absolută, ci și cu ajutorul unor determinanți, rezultând perifraze sau sintagme determinative. Ca o consecință a nevoii de economie a limbajului, unele dintre aceste formații toponimice evoluează în timp la sintagme apozitive sau la compuse toponimice, acestea din urmă fiind specifice îndeosebi „stilului oficial”. În continuare vom exemplifica „stilul ingineresc” sau „telegrafic” specific inginerilor silvici sau agronomi, care preferă simplificarea denumirilor populare sintagmatice sau perifrastice: *Pădurea Brăteni* (comuna Dobârceni, județul Botoșani), *Iazul Dolniceni* (*ibid.*), *Hârtopul Moroaița* (*ibid.*), *Găinărie-Dreapta* (*ibid.*) etc. Uneori nici determinantul nu este articulat. Exemplificăm cu câteva toponime extrase din dosare ale Reformei agrare din 1921, denumiri rezultate în urma procesului de diferențiere: *Hățaș Ingărești*, *Ingărești Hotar*, *Ingărești Mijloc*, *Ingărești Vale*, *Clinul Ingărești* (ARH. BUC. R.A. 1921/33: f. 36^f). Este clar că aceste forme ale toponimelor sunt rezultatul stilului telegrafic, mai ales că în aceleași dosare am găsit toponimele și cu forma perifrastică: *Ingărești din Mijloc*, *Ingărești din Vale*. Treptat, ele se impun și în vorbirea populară, înlocuind sintagmele determinative. Satul Murguța din comuna Dobârceni, județul Botoșani, este împărțit astăzi în *Murguța-Deal* și *Murguța-Vale*, compuse provenite probabil din perifrazele *Murguța (cea) din Deal* și *Murguța (cea) din Vale*, pe care nimeni nu le mai folosește astăzi. Denumirea *Fântâna Cumpână*, desemnând o fântână părăsită (situată pe teritoriul aceleiași comune Dobârceni) care avea cumpână, a rezultat în urma reducerii perifrizei *Fântâna cu Cumpână*. *Pârâul Stânci* (comuna Vânătorii-Neamț, județul Neamț) este probabil rezultatul „simplificării” hidronimului *Pârâul cu Stânci*, sintagmă motivată de prezența unor stânci în albia acestui pârâu.

Unele distorsionări apar chiar în documente oficiale din prima jumătate a secolului al XIX-lea. De exemplu, deținem atestarea *Ulița Prundului* din 1834 (ARH. BUC. DOC. IST. MMVIII/41) și din 1851 (ARH. BUC. DOC. IST. MMCVI/3), dar și *ulița Prundul* din 1844 (ARH. BUC. DOC. IST. MCMXIV/3). Într-un dosar datând din anul 1864 (ARH. BUC. R.A. 1864/1010) am găsit atât sintagme determinative, specifice stilului popular, cât și sintagme analitice,

⁶ Nici una dintre persoanele care ne-au răspuns la întrebările chestionarului toponimic în timpul anchetei toponimice efectuate în comuna Vânătorii-Neamț nu a știut care este sensul apelativului *strungărie*.

caracteristice stilului oficial: *Dealul Osoiului* (12^v), *Pârâul Osoiului* (12^v), dar și *pădurea Osoiu* (17^v), *pârâul Slatinei* (12ⁱ), dar și *Pârâului Slatina* [gen.] (43^v).

Se observă foarte bine simplificarea perifrazelor sau a sintagmelor toponimice în registrele agrare din 1959–1963, unde sînt enumerați proprietarii și terenurile care le aparțin. În ARH. PIP. 1959 am întâlnit *Pârâul Ursului*, dar și *Pârâul Urs*; *Coasta Doliei* evoluează la *Dolia-Coastă*; întâlnim *Fața Cotnărelului*, dar și *Cotnărel Față*; *Gropile Izvorului*, dar și *Izvor-Gropi*, *Gropi Izvor*. În același registru, pe lângă formele *Izvor-Obcină*, *Obcina Izvor*, apare și *Obcina Izvorului* – forma populară. Uneori, toponimele din registrele agricole sau din alte acte oficiale par lipsite de logică. Redăm aici doar un caz întâlnit de noi: *Vatra satului Stânca* devine, în același registru agricol, *Vatra sat Stânca*⁷. Deși localnicii spun *Piatra Săștii*, în ARH. OC. TgN. 1998 găsim atestată forma *Piciorul Piatra Sasca*, pe care am reîntâlnit-o, în timpul anchetei din 2006, și în vorbirea unui localnic.

În unele cazuri, aceste sintagme specifice stilului „telegrafic” nu s-au impus încă în vorbirea localnicilor. De exemplu, în același sat Lunca, subiecții care au răspuns la întrebările din chestionarul toponimic au folosit sintagmele determinative *Pârâul lui Vartic*, *Dealul lui Vartic*, deși am găsit în documente sintagmele apozitive *Pârâul Vartic* (ARH. VNe 1959), *Dealul Vartic* (ATLAS MOLD. 1892).

Un caz evident de sintaxă toponimică specifică stilului oficial este cel al denumirilor de străzi, unde se păstrează tot mai puține sintagme cu determinantul în genitiv: de exemplu, *Târgul Cucului* este astăzi, simplu și comod, *Târgu Cucu* (Iași). Această tendință se impune treptat și în toponimia rurală deoarece, în ultimul timp, oficialitățile dau nume ulițelor satului, nume care de cele mai multe ori sunt altele decât cele pe care le mai folosesc încă majoritatea sătenilor. Termenul *uliță* este înlocuit de *stradă* și *fundătură*. Dacă, în sistemul toponimic popular, oamenii denumesc ulițele având, de regulă, ca reper numele localnicului care stă în capătul uliței sau numele persoanei considerate de către vorbitori ca fiind mai cunoscută, mai importantă dintre toți cei care locuiesc pe ulița respectivă, denumirile oficiale sunt date de obicei într-un mod arbitrar, după modelul sistemului toponimic urban; astfel, unele dintre ulițe poartă numele unor personalități marcante sau nume de sfinți: *Strada Preot Dumitru Adămuș*, *Strada Constantin Andrei*, *Strada Preot Anton Tălmăcel* (satul Adjudeni, jud. Neamț), *Strada Mitropolit Varlaam*, *Strada Sfânta Teodora* (satul Lunca, jud. Neamț) etc. Probabil că aceste noi denumiri se vor impune treptat în limbajul sătenilor.

Putem vorbi, prin urmare, de o adevărată normă oficială, specifică reprezentanților administrației, caracterizată prin simplificarea perifrazelor și a sintagmelor determinative la sintagme apozitive și la compuse.

Bibliografie

- ARH. BUC. DOC. IST.: Arhivele Naționale București, Fond *Documente istorice* (urmat de numărul dosarului).
ARH. BUC. R.A. 1864: Arhivele Naționale București, Fond *Reforma agrară 1864. Județul Neamț* (urmat de numărul dosarului).

⁷ ARH. PIP. REG. AGR. 1959–1963.

- ARH. BUC. R.A. 1921: Arhivele Naționale București, Fond *Reforma agrară 1921. Județul Neamț* (urmat de numărul dosarului).
- ARH. OCOL. TgN.: Arhiva Ocolului Silvic din Târgul Neamț (urmat de anul realizării hârtii).
- ARH. PIP. 1959: Arhiva comunei Pipirig, *Registrele agricole din 1959–1963*.
- ARH. VNE. 1959: Arhiva comunei Vânătorii-Neamț, *Registrele agricole din 1959–1963*.
- ATLAS. MOLD. 1892: *Atlasul Moldovei*, sc. 1:50 000, București, 1892–1898.
- Borodina 1983: Borodina, Melitina A., *Forme écrites et orales des toponymes*, în „Nouvelle Revue d’Onomastique”, nr. 2.
- Brâncuș 2004: Grigore Brâncuș, *Istoria cuvintelor*, București, Editura Fundației „România de Măine”.
- Cobălcescu 1888: D. Grigore Cobălcescu, *Geografia fizică a Daciei moderne*, Iași.
- Creangă 1970: Ion Creangă, *Opere*, vol. I, ediție îngrijită, note și variante, glosar și bibliografie de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, studiu introductiv de Iorgu Iordan, București, Editura Minerva.
- DRH.A, I: *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1975.
- Gendron 1996: Gendron, Stephane, *L’étymologie populaire en onomastique*, în „Nouvelle Revue d’Onomastique”, no. 27–28, 1996.
- Iordan 1963: Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963.
- MDG 1898: *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. I–V (coord. G.I. Lahovari), București, 1898–1902.
- Nuță 1978: Ion Nuță *Terminologie viticolă în limba română. Denumiri pentru soiuri de struguri*, rezumatul tezei de doctorat, Iași.
- TTRM I_{1,2}: *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale. 1772–1988*, partea 1 și partea a 2-a, București, 1991 și 1992.
- Ungureanu 1964: Gheorghe Ungureanu, *Ion Creangă. Documente*, București, Editura pentru Literatură.

La distorsion de la toponymie roumaine populaire dans la norme officielle

Faisant suite à des enquêtes sur le terrain et à l’étude de divers documents écrits, l’auteure analyse quelques aspects de la toponymie officielle de la Roumanie. Dans son intervention, elle propose de mettre en évidence quelques types de modifications des toponymes populaires, surtout mineurs. Elles peuvent être un résultat de l’attraction paronymique, de l’étymologie populaire ou une conséquence de la négligence des scripteurs. Cependant, le plus souvent, il s’agit de la tendance des représentants de l’administration de simplifier les toponymes.

Iași, România